

Tartalom

Bevezetés

1. fejezet: Az új vallási mozgalmak története

- 1.1. A szekta, illetve új vallási mozgalom fogalma
- 1.2. Az egyházi csoportok kategorizálása
- 1.3. A vallási közösségek tipizálása
- 1.4. Az új vallási mozgalmak megjelenésének kezdete
- 1.5. Az új vallási mozgalmak megjelenése Magyarországon
- 1.6. Az új vallási mozgalmak létrejöttét magyarázó elméletek
- 1.7. Az új vallási mozgalmak vizsgálata a pszichológiában
  - 1.7.1. A szociálpszichológus szemével
  - 1.7.2. Pszichopatológiai megfontolások
  - 1.7.3. Egy különleges jellemző: az agymosás

2. fejezet: A személyiség és a vallás kapcsolata

- 2.1. A személyiség leírása – első szint
  - 2.1.1. A „Big Five”
  - 2.1.2. Önértékelés, önbecsülés, vallásosság
  - 2.1.3. Szuggesztibilitás és vallásosság
  - 2.1.4. Kontrollhely és vallásosság
- 2.2. A személyiség leírása – második szint
  - 2.2.1. Kognitív komplexitás és vallásosság
  - 2.2.2. Kötődés és vallásosság
  - 2.2.3. Vallásosság és lelki egészség
    - 2.2.3.1. Vallás és coping
    - 2.2.3.2. Vallásosság és egészségmegőrzés
    - 2.2.3.3. Vallásosság és pszichopatológia
- 2.3. A személyiség leírása – harmadik szint

3. fejezet: Az identitás

- 3.1. A kezdetek
- 3.2. Az identitás pszichoanalitikus szemlélete

- 3.3. A behaviorizmus ellen ható erők
- 3.4. Szimbolikus interakcionalizmus
- 3.5. A kognitív pszichológia
- 3.6. A narratív identitás
- 3.7. Az identitás történelmi-kulturális kontextusa
- 3.8. A társas identitás
- 3.9. Vallás és identitás

4. fejezet: Erik. H. Erikson pszichoszociális fejlődésmélete *A fiatal Luther* című írás tükrében

5. fejezet: Vallási élmény és rítus

- 5.1. A megtérés élménye
- 5.2. Wikström és mások a vallási élményről
- 5.3. Sundén elmélete a szerepátvételről
- 5.4. A rítusok szerepe a vallási folyamatokban
  - 5.4.1. Geertz elképzelése a rituális folyamatokról és szimbólumokról
  - 5.4.2. Eliade vallástörténeti olvasata a rítusokról
- 5.5. Átmeneti rítusok, liminalitás, communitas
- 5.6. Átmeneti tér, szakrális regresszió, misztikus egység
  - 5.6.1. A vallásos bizalom, mint regresszió az én szolgálatában
  - 5.6.2. A misztika egysége

6. fejezet: Az életútinterjúk bemutatása, tartalomelemzése

- 6.1. A kutatás célja
- 6.2. A kutatási módszerek bemutatása
  - 6.2.1. A mintavétel módszere
  - 6.2.2. Az adatgyűjtés módszere
  - 6.2.3. Az interjúfelvétel körülményei
  - 6.2.4. Az interjúfelvétel tartalmi vonatkozásai
- 6.3. A tartalomelemzés módszere
- 6.4. A kutatás kvantitatív jellemzői
  - 6.4.1. A minta bemutatása
  - 6.4.2. Az interjúk terjedelmi jellemzői

6.5. Az eredmények bemutatása és interpretálása

6.5.1. Az anyához, illetve apához fűződő kapcsolat, a szeretet megnyilvánulása a családban

6.5.2. Félelmek, szorongás gyermekkori tapasztalatai

6.5.3. Érdeklődés, a személyiség irányultsága, értékek

6.5.4. Partnerkapcsolatok, szexualitás

6.5.5. A hit, illetve vallás kérdése a családban

6.5.6. A megtérést megelőző pszichikus állapot jellemzői

6.6. A megtérés utáni életút bemutatása, elemzése

6.6.1. A megtérés után előforduló interjútartalmak statisztikai bemutatás

6.6.2. A megtérés után előforduló interjútartalmak részletes kibontása, értelmezése

6.6.2.1. A csábulás-csábítás szakasza

6.6.2.2. A megtérés élménye

6.6.2.3. A megtérést követő változások

6.6.2.4. A rítusok jelentősége

6.6.2.5. Istenképek formálódása

6.6.2.6. A közösség szerepe, a társak jelentősége, avagy a társas identitás születése

6.6.2.7. Az altruizmus szerepe a közösségi létben

6.6.2.8. A szeretet új tárgyat keres

6.6.2.9. Szexualitás, partnerkapcsolatok, házasság

6.6.2.10. A szülők attitűdváltozása

6.6.2.11. Azonosulás a gyülekezettel, kapcsolódás világi értékekhez

6.6.2.12. Az anyagi javakhoz való viszony

6.6.2.13. Tanulás, munka, jövőre vonatkozó elképzelések

6.6.2.14. Vezetőkkel való kapcsolat

6.7. A kutatás főbb konklúziói

7. fejezet: Kilépés a mozgalomból

7.1. Milyen jegyek utalhatnak egy új vallási mozgalom tagságra?

7.2. Miként tartható a kapcsolat a gyülekezeti taggal?

7.3. A kilépéshez vezető út

7.3.1. Változások az új vallási közösségekben 199

7.3.1.1. Attitűd változás a tagok részéről

7.3.1.1.1. Emocionális változások

- 7.3.1.1.2. Kognitív változások
- 7.3.1.1.3. Szociális változások
- 7.3.2. A kilépés alternatív újtjai
- 7.3.2.1. Visszaprogramozás (deprogramozás)
- 7.3.2.2. Kilépés professzionális segítséggel
- 7.3.2.2.1. A szakember valláshoz kapcsolódó attitűdje
- 7.3.2.2.2. Áthangolódás az átmeneti térben
- 7.3.3. További tanácsok a közvetlen környezettetnek

Zárszó

Mellékletek

Irodalomjegyzék

Bevezetés

Hogy kik is vagyunk, mit akarunk az élettől és mi a szerepünk a világban, azaz az *identitásunk*, mindegyikünk számára fontos kérdés. Szorongunk, és a világ számos csábítónak látszó lehetőséget kínál ennek a szorongásnak a feloldására. Fiatal felnőttkorban, főleg a húszas éveink elején ezek a szorongató kérdések emberi természetünknel fogva felerősödnek, hiszen ebben az életkorban kell leválnunk szüleinkről, és valljuk be, a körülvevő világ is folyamatosan nyomás alatt tartja ezt a korosztályt: „Mi leszel, ha nagy leszel? Tovább tanulsz vagy dolgozni fogsz? Mikor találsz magadnak párt? Mikor fogsz végre felnőni?”

Nem véletlen, hogy az új vallási mozgalmak számos tagja éppen ebből a korosztályból kerül ki. A könyv az új vallási közösségek bonyolult, esetenként veszélyes és izgalmas világába kalauzolja az olvasót, aki meg akarja érteni, hogy miért csábító egy fiatalnak egy olyan zárt vallási közösség tagjának lenni, ami a kívülálló (sokszor a szülő, rokon, barát) szemében érthetetlennek vagy kifejezetten károsnak tűnik. A szerző fontosnak véli árnyalni, milyen kapcsolatban van a hétköznapiakban gyakran használt *szekta* illetve *új vallási közösségek* fogalma, szándéka pedig az új vallás gyülekezeteinek pszichológiai szempontú megközelítése, amelynek során igyekszik tudományos elfogulatlansággal, ugyanakkor izgalmas tanulmányok bemutatásával elkalauzolni az olvasót ebben a zárt világban.

A szerző pszichológus, aki 18 fiatalal (9 férfival és 9 nővel) készített interjút, mindegyikük egy-egy hazai új vallási mozgalom tagja. Arra volt kíváncsi, hogy ezeknek a fiataloknak miért volt szükségük arra, hogy ne csupán gyakorolják a vallásukat, hanem egy igen szigorú normák alapján működő vallási közösség tagjaivá váljanak. Ehhez fel kellett deríteni a fiatalok előtörténetét, családi és társas tapasztalataikat, a megtérésük előzményeit.

A kutatásban szereplő fiatalok önmagukat igyekeznek megfogalmazni, keresik azokat a fogódzókat, amelyek segítenek nekik ebben a nem könnyű feladatban. Az új vallási közösségbe való megtérés ilyen támasznak bizonyult mindegyikük esetében. A kapaszkodó, az útjelző, mondhatni, hogy egyfajta lelki- szellemi iránytű keresése, mindegyikünk számára fontos, gyakran egy egész életen át tartó feladat. A könyv hangsúlyozza, hogy bármely ideológia elfogadása – nemcsak vallási, hanem bármely politikai, filozófiai stb. ideológiáé is – gyökeres változást hozhat az egyén életében, aki a változást követően már másként néz magára és a világra, másként látja addigi kapcsolatait (akár a szüleivel, rokonaival, barátaival is), magyarázatot keres és talál az őt és a világot érő jó és rossz tapasztalatok eredetére. Fontos tudni, hogy a személyiségnek ilyenfajta újjászületése nemcsak egy vallási közösség,

hanem egy párt, nemzet stb., tehát minden *önálló identitással rendelkező csoport* esetében hasonlóan zajlik.

A könyv kevésbé foglalkozik külön-külön, részletesen az előforduló vallási közösségek hittételeivel, inkább a hasonló pontokat emeli ki a megtérés folyamatában, dinamikájában, illetve arra keres magyarázatot, hogy miért talál valaki új identitást, életcélt és helyet a világban egy új vallási közösség fészkeiben. Az új vallási mozgalmak ugyanis nemcsak ideológiát, hanem *új identitást* is kínálnak a csatlakozó számára, ez pedig felülírhatja korábbi szülői és baráti kapcsolatokat, étkezési, öltözködési szokásokat. Természetesen az már közösségenként eltérő, hogy mekkora nyomással nehezedik a tagjára, mennyire várja el, hogy feladja személyiségét a közösség nyújtotta védelemért cserébe. A kiválasztott közösségek olyanok voltak, amelyeknek a vallási mellett világi életvezetésük is létezik, azaz nem teljesen zárt vallási mozgalmakról van szó, amelyek eleve kizárnak mindent, ami nem egyezik az ideológiájukkal.

Miért adja fel sokszor teljesen a korábbi életét és személyiségét egy fiatal, aki egy vallási közösség tagja lesz? – a kívülálló számára talán ez a leginkább zavarba ejtő kérdés. A válasz röviden az, hogy a szekták egy új, társas identitást, „*mi tudatot*” kínálnak a csatlakozó fiatalnak. Miért van erre szükség? A magyarázat egyszerre rejlik általános, emberi természetünkben, egyedi élettörténetünkben és persze a vallási közösségek által alkalmazott módszerekben, amelyek tisztában vannak szorongásainkkal, félelmeinkkel, és erre kínálnak megoldást. A könyv mindhárom témát alaposan körüljárja.

Az új vallási mozgalmak azért sikeresek a nyugati társadalmakban és nálunk is, azért tudnak egyáltalán létrejönni, mert bennünk, embereinkben egyszerre nagyon erős vágy él arra, hogy tartozzunk valahova, hogy összeolvadjunk egy közösség ölében, ugyanakkor arra is, hogy individuumok, egyéniségek legyünk, különösen egy olyan országban, ahol előtte évtizedekig az egyéniség nem volt érték. Olyan dilemma ez, mint amikor látunk egy nagyon vonzó csoportot a tűz köré gyűlve: irigyeljük, sóvárgunk, de jó volna nekünk is közel lenni, s közvetlenül átélni mi van a tűz közelében, ám ha odakerülünk, akár meg is perzselődhetünk, míg ha távol maradunk, fázunk.

Az új vallási gyülekeztek népszerűségüket a fiatalok körében egyértelműen annak köszönhetik, hogy a fókusz az egyetemes emberi értékek hangsúlyozására helyezik, mint szeretet, törődés, egymásra figyélés, megbocsátás, segítség, s mindezt nagyon személyes térben teszik. A nagy történelmi egyházak mára kevésbé képesek az erőteljes csoporthoz tartozás élményét kínálni, vagy a hétköznapjainkból rendre erősen hiányzó érzelmi, sőt spirituális élmények nyújtására is kevésbé adnak alkalmat. Hozzá kell tgyük, egy-egy konkrét

alkotótevékenység, hobby, szenvedély, művészetek mentén szerveződő közösség (sport, tudományos kutatókör, kreatív csoportok) meglehetősen vonzó lehet ugyan, mégsem adnak választ a már említett nagy életkérdésekre, mint a születés, az élet, az elmúlás, a halál vagy a bűn.

A szerző lélektani megközelítése amiatt is fontos, mert családi kötődéseink, kapcsolataink minősége meghatározza későbbi kapcsolódásainkat az élet más kiemelt területeihez, jelen esetben az Istenhez. Ennek megfelelően külön tárgyalásra kerül az anyáról, illetve apáról alkotott belső kép, illetve hogy a hozzájuk fűződő érzelmek miként befolyásolják az Istenkép milyenségét (pozitív, támogató, megengedő vagy szigorú, büntető esetleg fenyegető). Ám ezek az előzetes kötődések nem csupán Istenhez fűződő kapcsolatunkat befolyásolják, hanem egy új közösségben kialakítandó kötelekeinket is. Egy adott vallási gyülekezet vezetője pl. azért is lehet vonzó egy fiatal számára, mert az ideális apa képét testesíti meg.

Kiemelten vizsgálja a könyv azokat az életeseményeket, személyes élményeket, amelyek a szakirodalom szerint mintegy „előrejelzik” a megtérést. A folyamatot általában egy olyan krízis előzi meg, amelynek mozgatórugója az identitáskeresés, különösen, ha ehhez még akut veszteségélmény is társul. A megtérést megelőző tapasztalatok összegzésekor az olvasó megismerheti a megtértek szülőkhöz fűződő kapcsolatának jellemzését, így az anyához, az apához fűződő kapcsolatot, illetve a szeretet megnyilvánulását a családban. Az interjúrészletek alapján a szerző összefoglalja azokat a félelmeket, szorongásokat, negatív élményeket, amelyek a megkérdezettek gyermekkorát jellemezték, illetve bemutatja azt is, hogy mi jellemezte a fiatalok érdeklődését, személyiségük nyitottságát a megtérést megelőzően, mennyire volt jellemző rájuk a transzcendens minőség keresése. Foglalkozik továbbá azzal, hogy miként írhatók le a családok a vallás és hit szempontjából. Vajon egy tradicionális vallási nevelésre adott válasz az új vallási közösségbe megtérés, vagy esetleg nem volt jellemzője a családoknak a vallási orientáció? A könyv megvizsgálja, vajon miként vélekedtek, milyen tapasztalataik voltak a fiataloknak a megtérés előtt a partnerkapcsolatokról, a szexualitásról, illetve az interjúk elemzése során nagyító alá kerülnek a megtérést megelőző lelkiállapot jellemzői is.

A megtérést követő tapasztalatok elemzése a könyv igazi vizsgálódásának tárgya. Röviden felsorolva az alábbi témákat járja körül: a beavatás, gyógyító erő a szertartásokon, rend a káosz helyett, új nyelv születése, a világ észlelése, az Istenkép, a szeretet új tárgya, önfeláldozó viszonyulás, a világi és szakrális tér kapcsolata, szexualitás, baráti kapcsolatok és kapcsolat a szülőkkel.

A kötet utolsó fejezete azzal foglalkozik, mit érdemes tennünk akkor, ha olyan emberrel találkozunk, aki szeretne változtatni korábbi döntésén, s el szeretné hagyni vallási gyülekezetét, de erre egyedül nem képes. Igyekszünk megfelelően leírni egy ilyen helyzet ellentmondásos jellegét, a kilépni szándékozó ember ambivalenciáját, a kisodró és bent tartó erők harcát. A segítség, támogatás lehetőségét a szakember és a hétköznapi ember szemszögéből is megvilágítjuk.